

УДК: 327+339.923(4:73)

Biblid 1451-3188, 24 (2025)

Год XXIV, бр. 90-91, стр. 13-22

Изворни научни рад

Рад примљен 28. 4. 2025. године

Рад одобрен 24. 5. 2025. године

DOI: https://doi.org/10.18485/iire_ez.2025.24.90_91.1

CC BY-SA 4.0

ОСПОРАВАЊЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ КАО ПРОИЗВОДА АМЕРИЧКОГ МУЛТИЛАТЕРАЛИЗМА, НЕОЛИБЕРАЛИЗМА И ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Слободан ЗЕЧЕВИЋ*

Анстракт: Оснивање Европских заједница и Европске уније уклопило се у владајућу мултилатералну концепцију међународних односа које су наметале Сједињене Америчке Државе у годинама после Другог светског рата. Европска унија имала је задатак да споји више националних тржишта у једно, односно да либерализује трговинску размену, обезбеди слободну конкуренцију на унутрашњем европском тржишту и да донесе европско законодавство које би уједначило економске норме њених држава чланица. Виђена као мултилатерални производ неолибералног идеолошког концепта, Европска унија нашла се на удару неоконзервативне идеологије и америчке контрареволуције коју предводи амерички „пословни човек“, политичар и председник – Доналд Трамп (*Donald Trump*). Ова супранационална организација више није амерички миљеник, нити дисциплиновани и подређени савезник, већ се све више схвата као „паразит“ који живи на рачун Сједињених Америчких Држава и који потчињава своје грађане, потирући њихову националну и државну самосвојност, идентитет као и основне демократске вредности. Стога, 21. век означава историјски период у којем се Европска унија суочава са унутрашњом институционалном кризом и спољним егзистенцијалним изазовима.

Кључне речи: Европска унија, мултилатерализам, глобализација, суверенизам, правна држава, неоконзервативизам.

* Институт за европске студије, Београд. Е-mail: szecevic5@gmail.com. ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3393-8076>.

1) УВОД

Оснивање Европских заједница уклопило се у владајућу мултилатералну концепцију међународних односа које су наметале Сједињене Америчке Државе у годинама после II светског рата. Мултилатерални концепт у политичко-филозофском смислу није био нова ствар, јер се његови извори налазе у француском просветитељству и Кантовој филозофији из 18. века. За немачког филозофа Канта мир је био морални императив који се остварује правном надградњом.¹ С обзиром на то да је природно стање анархично, треба га превазићи уређеним *правним стањем*, прво на нивоу државе а онда и на међудржавном нивоу. Циљ је да се изађе из анархије у којој еволуирају дивљаци, те Кант предлаже поредак где свака држава, укључујући и оне најмање, има зајемчену безбедност, али не на основу индивидуалне националне силе или одлуке неког њеног правосудног органа, већ на основу деловања једног великог *Друштва народа*, односно заједничке силе и одлука донетих у складу са јединственим законодавством удружених држава. Из ове филозофске поставке могу се уочити паралеле између послератног мултилатералног светског поретка и Европске уније. И Унија тежи успостављању трајног мира међу некада завађеним народима као највише вредности, и то путем стварања наднационалног европског тржишта, правног поретка и институција изнад држава и њиховог суверенитета. Реч је о једној врсти рационалистичког приступа који су зачели француски филозофи просветитељства (Волтер, Русо, Монтескје, Дидро). Мир и напредак су смисао историјског кретања, а све зарад среће и благостања читавог човечанства.

2) ЕВРОПСКА УНИЈА, МУЛТИЛАТЕРАЛИЗАМ, НЕОЛИБЕРАЛИЗАМ И ГЛОБАЛИЗАЦИЈА

У вези са напред наведеним, требало би имати у виду да су стубове послератног америчког мултилатералног поретка чиниле Уједињене нације које су имале задатак да обезбеде мир и безбедност у свету. Међународни монетарни фонд (ММФ) и Светска трговинска организација (СТО) биле су задужене да обезбеде економску и монетарну стабилност, односно што је већу могућу слободу кретања робе на глобалном нивоу кроз смањење царина. Активности ових међународних организација биле су праћене активностима других међународних организација и специјализованих агенција Уједињених нација, попут Светске здравствене организације, УНЕСКА и друго. У историјском контексту послератне поделе Европе на капиталистички Запад и комунистички Исток, преко програма названог *Маршалов план*, Сједињене Америчке Државе

¹ Kant Emmanuel, *Vers la paix perpétuelle*, PUF, Paris, 1974, p. 21; Mattieu Périchaud, *L'Europe et la globalisation*. Интернет: www.diploweb.com, 4. 7. 2025.

убризгале су 1947. године финансијску помоћ државама Западне Европе вредну 16,5 милијарди, што би у данашње време износило око 173 милијарди долара.² Намера Сједињених Америчких Држава била је не само да економски обнове своје западноевропске савезнике и ојачају њихов положај према државама чланицама совјетског социјалистичког блока, већ и да им омогуће да учествују у светској трговинској размени, односно у куповини америчких софистицираних производа. Отуд потичу америчке иницијативе за стварање европских организација за регионалну економску сарадњу. Већ 14. априла 1948. године, Сједињене Америчке Државе иницирале су оснивање европске Организације за економску сарадњу (ОЕЦЕ), претечу Организације за економску сарадњу и развој (ОЕЦД), чији је циљ био либерализација трговинске размене.³ Чланице ОЕЦЕ-а биле су корисници средстава из *Маршаловог плана*. У политичком смислу економска интеграција држава западне Европе требало је да допринесе спуштању међунационалних тензија које су претиле да ослабе положај западних савезника према СССР-у, што би захтевало нову скупу америчку војну интервенцију на у том подручју. Стога није изненађујуће да су проевропске политичке иницијативе имале потпору обавештајних служби Сједињених Америчких Држава. Невладина организација финансирана од Рокфелер и Форд фондације, Амерички комитет за уједињену Европу (*The American Committee on United Europe* – ACUE),⁴ сарађивала је са оснивачима данашње Европске уније – Хенри Спаком (*Paul-Henri Charles Spaak*), Алчиде Де Гасперијем (*Alcide de Gasperi*), Робертом Шуманом (*Robert Schuman*) и Жан Монеом (*Jean Monnet*).⁵ Јачање идеологије неолиберализма и глобализације после пада Берлинског зида 1989. године још више је повезала Европску унију са поменутиим феноменима. Глобализација би се могла одредити као процес спајања националних у једно светско тржиште, који је постао могућ захваљујући либерализацији привредне размене међу државама (смањење царина и других препрека за проток робе, људи, капитала и услуга), развоју нових комуникационих технологија (интернет, друштвене мреже) и модернизацији транспортних средстава.⁶ У сржи

² Philippe Mioche, *De l' idee europeenne a l' Europe*, Hachette, Paris, 1997, pp. 33–34; Philippe Moreau Defarges, *Les institutions europeennes*, Armand Colin, 3 edition, Paris, 1998, p. 9; Мирослав Прокопијевић, *Европска унија*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 17.

³ Радомир Ђуровић, *Међународно привредно право*, Савремена администрација, Београд, 1997, стр. 97.

⁴ Richard J. Aldrich, *OSS CIA and European Unity: The Americann Committee on United Europe, 1948–1960*, Diplomacy & Stetecraft, publication date 1. 7. 1997. Интернет: <http://www.warwick.ac.uk>, accesion date 5. 1. 2017.

⁵ Christophe Deloire, Christophe Debois, *Proche si proche les liens entre la CIA et le peres fondateurs de l' Europe*, Schuman et Monnet. Интернет: www.atlantico.fr, 14. 5. 2016.

⁶ Jean Pierre Schaeken Willemaers, *Les mutations de la globalisations*, 11. 4. 2023. Интернет: <https://www.trends.levif.be>

глобализације је интернационализација индустријских, трговачких и финансијских трансакција. У технолошком смислу, глобализацију је изнедрила појава нових технологија развијених у Силиконској долини, тј. у околини Сан Франциска на западној обали Сједињених Америчких Држава, од стране студената универзитета Стенфорд (*Stanford*) и Беркли (*Berkeley*). Родоначелници ове технолошке револуције били су, поред осталих, Бил Гејтс (*Bill Gates*), Стив Џобс (*Steve Jobs*) и Марк Закерберг (*Mark Zuckerberg*). У основи глобализма није само економски и технолошки развој – он је прерастао у идеологију светске усклађености и унификације, не само економске и технолошке већ и правне, социолошке и културне. Исти процес одвијао се и у оквиру Европске уније. Стварање јединственог светског тржишта подразумева да се норме које њиме владају доносе у једном центру. С обзиром на изворно порекло глобалистичког процеса, природно је било да се светским тржиштем управља из Сједињених Америчких Држава, односно тамо где је читава прича и започета, у најјачој економској, војној и културолошкој сили западне цивилизације. Процес глобализације је производио уједначавање политичких ставова и мишљења поспешиваног у медијима у контексту свеприсутности различитих средстава комуникације (глобалне телевизије, друштвене мреже) и уз слабљење улоге националне државе.⁷ Глобализам је својом снажном динамиком покушао да створи и једнообразно политички коректно мишљење, које само по себи не може имати алтернативу, или бар не ону морално и економски оправдану. Владајуће неолиберално мишљење крајем 20. и почетком 21. века у Европској унији, само је део једне шире неолибералне, глобалистичке идеологије која је владала читавим западним светом.

3) ЕВРОПСКА УНИЈА ТВОРЕВИНА НА УДАРУ АМЕРИЧКИХ НЕОКОНЗЕРВАТИВАЦА

Владајуће неолиберално мишљење и процес глобализације није довео само до појефтињења производа већ и до пресељења индустријских постројења из развијених држава западног света у Азију, превходно због нижих цена радне снаге и енергената. Исти је изазвао индустријско пустошење САД и Европске уније, нестанак фабрика, радних места и осиромашење средње и радничке класе. Поменути слојеви становништва су услед масовних миграција из Латинске Америке и Африке, били суочени са јефтином мигрантском конкуренцијом на тржишту рада што је додатно погоршавало њихов положај. Досељеници су отежали живот аутохтоног становништва не само у економском већ и безбедносном смислу. Услед незапослености дошло је до пораста криминала у великим градовима, а у Европској унији и до

⁷ Mattieu Périchaud, *L'Europe et la globalisation*, Интернет: www.diploweb.com, 4. 7. 2025.

исламизације читавих предграђа. Поред тога глобализација је омогућила Кини која је прешла на капиталистички начин производње да се домогне западне технологије, снажно економски и војно развије и укључи у светску трговину (чланство у Светској трговинској организацији), као и да постане системски ривал Сједињеним Америчким Државама као светском економском и технолошком хегемону. С тога се у Америци јавила нова конзервативна политичка идеологија која је оспорила концепте мултилатералности и глобализације као штетне по националне интересе, залажући се за повратак на изворне националне и породичне вредности. Оспорена је и неолиберална *Woke* и *LGBT* идеологија која уништавала саме основе америчког друштва, тј. полни идентитет, наталитет и породицу. На њеном удару посебно се нашло бело, мушко становништво које најмање било подложно глобалистичким променама. Европска унија виђена као мултилатерални, неолиберални производ, нашла се на удару неоконзервативне идеологије и америчке контрареволуције коју предводи амерички „пословни човек“, политичар и председник Доналд Трамп. Додуше, нешто раније, још један чувени конзервативац и суверениста генерал Шарл Де Гол (*Charles de Gaulle*), говорио је 1960. године о мултилатералној творевини – Уједињеним нацијама као о некаквом „нестварном, неодређеном чуду“ и одбацао наднационалне теорије Жана Монеа о Европским заједницама које би одузеле државама чланицама њихов суверенитет.⁸ За данашње неоконзервативце Европска унија је творевина која почива на економском неолиберализму и као таква одузима национални суверенитет европским народима. Унија помоћу отуђене европске технократије врши правно уједначавање у различитим областима, без стварног пристанка њених грађана. По америчком председнику Доналду Трампу, Европска унија је заправо организација која се окористила од војне заштите Сједињених Америчких Држава у оквиру НАТО савеза. Према његовом мишљењу, НАТО чланице не плаћају довољно Американцима за трошкове њихове одбране. Поврх свега, чланице Европске уније користе ниску америчку царинску заштиту да би извозиле аутомобиле и другу робу на америчко тржиште, а при томе задржавају високе царине на увозне америчке производе. Стога би по америчким неоконзервативцима Европску унију као „реликвију прошлости“ требало укинути. У суштини Сједињеним Америчким Државама било би лакше да о економији, одбрани и политици са европским државама преговарају појединачно, јер би у таквом односу снага лакше оствариле своје тарифне, економске и технолошке интересе.

Однос Трампове администрације на почетку мандата 2024–2028. године према Европској унији изазвао је шок међу Европљанима. Навикле да буду под

⁸ Maurice Vaïsse *L'ONU, une tribune pour la politique gaullienne?* Интернет: www.diplomatie.gouv.fr; 10. 4. 2025.

војним и економским кишобраном америчког старијег брата и да се баве искључиво сопственим економским развојем, државе чланице Европске уније наједанпут су биле суочене са потребом брзог геостратешког сазревања. Европска унија би требала да изгради способност да се самостално брани, што опет значи да би њене чланице морале да издвоје више средстава за одбрану, а све то није лако с обзиром на то да европска економија у последњих 20 година по стопама привредног раста знатно заостаје за америчком. Други проблем је оперативно деловање европских војних снага. До сада је Европљанима командовао НАТО савез на чијем челу су Сједињене Америчке Државе, које су мање-више одређивале геостратешке оријентације читавог западног савеза. Ко би била водећа одбрамбена чланица Европске уније? Можда Француска која је захваљујући суверенистичкој политици њеног председника Шарла Де Гола из 60-их година прошлог века изградила сопствену војну индустрију и нуклеарно наоружање? Међутим, Француска по својој војној и економској снази нема капацитете Сједињених Америчких Држава. Поврх свега, једина чланица Уније која је довољно богата да се у кратком року наоружа јесте Немачка. Да ли би Француској, имајући у виду историјско наслеђе, у геостратешком смислу доиста одговарала војно јака и политички релативно независна Немачка? Уколико би остале без америчке војне заштите поједине чланице Европске уније (Балтичке државе, Пољска, Румунија, Бугарска) могле би да се нађу на удару моћних сила попут Русије. Неолиберали из Европске уније, после победе Доналда Трампа на америчким изборима 2024. године, нашли су се у окружењу америчких и руских неоконзервативаца, који свако због својих националних интереса желе да их униште. Европска унија није више амерички миљеник и дисциплиновани, подређени савезник, већ је схваћена као „паразит“ који живи на рачун САД и потчињава своје грађане, потирући њихову националну и државну самосвојност, идентитет као и основне демократске вредности.⁹ Стога је у 21. веку Унија суочена са унутрашњом институционалном кризом и спољним егзистенцијалним изазовом.

4) ЕВРОПСКА УНИЈА И КОНЦЕПТ ПРАВНЕ ДРЖАВЕ

Уговорима о оснивању Европске заједнице за угљ и челик из 1951. године, и Европске економске заједнице из 1957. године, било је предвиђено успостављање Суда правде за сваку Заједницу посебно. Међутим, конвенцијом која је потписана истовремено када и уговори о Европској економској заједници и Европској заједници за атомску енергију, претходно поменути судови

⁹ Говор америчког потпредседника Џеј Дија Ванса на Минхенској безбедносној конференцији 15. 2. 2025. године, *Говор Џеј Дија Ванса који је шокирао Европу: већи сте непријатељ себи него што су вам Русија и Кина*. Интернет: <https://www.rst.rs>.

обједињени су у јединствени Суд правде Европских заједница.¹⁰ У пракси, Суд правде Европске заједнице за угаљ и челик проширио је своје надлежности на Европску економску заједницу и Европску заједницу за атомску енергију. Према предлогу Европског устава ова институција требало је да промени назив у Суд правде Европске уније.¹¹ Нови назив требало је да покрије Суд правде, Суд велике инстанце (тј. садашњи Првостепени суд) и Посебне судове (данашња Судска одељења), иако се ради о три одвојена органа. Уговори из Лисабона из 2009. године, предвиђају да је Суд правде Европске уније сложен орган који обухвата: Суд правде, Суд (некадашњи Првостепени суд) и Посебне судове.¹² У европској интегративној грађевини Суд правде имао је врло важно место. Европска унија замишљена је као творевина заснована на концепту владавине права и правне државе, важнијих од концепта националног и политичког суверенитета. Идеолог европске интеграције Жан Моне имао је подозрив однос према националној суверености. Његова творевина федералних механизма и крајње сврхе, почивала је на међународним уговорима о оснивању Заједнице као врховном извору права и уредбама и директивама усвојеним у њеним институцијама на специфичан начин. Техничко законодавство европског уједначавања, по Монеу, требало је да формулише Комисија и достави га на одлучивање Савету сачињеном од министара спољних послова, који пак није имао техничких знања, те је морао бити вођен становиштима ове прве инстанце. Европско законодавство би по Монеовој идеји спроводила опет Комисија као наднационални, техничко-административно-бијурократски орган, а његову једнообразну примену у свим државама чланицама обезбеђивао би Суд правде у име првенства комунитарног над националним правом. Европски правно-технички примат требало је да потре политичко-национални суверенизам. Некадашња председница Европског парламента Симон Вејл (*Simone Weil*), сматрала је да Суд правде обезбеђује примену оснивачких уговора кроз тумачење комунитарног права, као гарант правне државе Суд правде јемчи једнакост међу државама чланицама различите снаге и штити права грађана.¹³ Када се ради о овом последњем, реч је пре свега о економским правима произвођача и потрошача, јер европски држављани требало је да еволуирају у тржишном колективитету – Заједници, која јача своју улогу захваљујући галопирајућем усклађивању националних стандарда и норми, а њихову примену обезбеђује начело правне државе. У процесу европског уједињења национални политичари добили су готово секундарну улогу лица

¹⁰ Louis Cartou, Jean-Louis Clergerie, Annie Gruber, Patrick Rambaud, *L'Union européenne*, Dalloz, 6 édition, Paris, 2006, p. 146.

¹¹ Члан I-29 предлога Европског устава.

¹² Члан 19. Уговора о Европској унији.

¹³ Mattieu Périchaud, *L'Europe et la globalisation*. Интернет: www.diploweb.com, 4. 7. 2025.

задужених да спроведу европске уредбе и директиве у живот, без великих могућности да у питање доведу њихову форму, суштину и садржај.¹⁴ Стога последњих година јачају оспоравања европске технократско-правне конструкције која потиरे националну сувереност, а истовремено нема довољан политичко-демократски легитимитет.

5) ИЗВОРИ

- Aldrich, Richard J., *OSS CIA and European Unity: The American Committee on United Europe, 1948–1960*, Diplomacy & Statecraft, publication date 1. 7. 1997. Интернет: <http://www.warwick.ac.uk>, 5. 1. 2017.
- Cartou, Louis, Clergerie Jean-Louis, Gruber Annie, Rambaud Patrick, *L'Union européenne*, Dalloz, 6 édition, Paris, 2006.
- Cartou, Louis, Clergerie, Jean-Louis, Gruber, Annie, Rambaud, Patrick, *L'Union européenne*, Dalloz, 6 édition, Paris, 2006.
- Deloire, Christophe, Debois, Christophe, *Proche si proche les liens entre la CIA et le peres fondateurs de l'Europe, Schuman et Monnet*. Интернет: www.atlantico.fr, 14. 5. 2016.
- Kant, Emmanuel, *Vers la paix perpétuelle*, PUF, Paris, 1974.
- Mioche, Philippe, *De l'idée européenne a l'Europe*, Hachette, Paris, 1997.
- Moreau Defarges, Philippe, *Les institutions européennes*, Armand Colin, 3 edition, Paris, 1998.
- Périchaud, Mattieu, *L'Europe et la globalisation*. Интернет: www.diploweb.com, 4. 7. 2025.
- Прокопијевић, Мирослав, *Европска унија*, Службени гласник, Београд, 2009.
- Vaïsse, Maurice, *L'ONU, une tribune pour la politique gaullienne?* Интернет: www.diplomatie.gouv.fr, 10. 4. 2025.
- Willemaers, Jean Pierre Schaeken, *Les mutations de la globalisations*, 11. 4. 2023, Интернет: <https://www.trends.levif.be>.
- Зечевић, Слободан, *Испричај ми причу о Србији и Европској унији*, Академска књига, ИЕС, Нови Сад, 2018.
- Самарџић, Слободан, *Политички систем Европске уније*, Службени гласник, ФПН, Београд, 2022.

¹⁴ *Ibid.*

6) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Европска унија се као таква уклапала у владајућу мултилатералну и глобалистичку концепцију међународних односа које су наметале Сједињене Америчке Државе у годинама после Другог светског рата. Унија је имала задатак да споји више националних тржишта у једно, односно да либерализује трговинску размену, обезбеди слободну конкуренцију на унутрашњем европском тржишту и да донесе европско законодавство које би уједначило економске норме њених држава чланица. Једнообразну примену права Уније, у свим државама чланицама, обезбеђивао је Суд правде у име првенства комунитарног над националним правом. Европски правно-технички примат требало је да потре политичко-национални суверенизам. Европска унија виђена као мултилатерални, неолиберални производ, нашла се на удару неоконзервативне идеологије и америчке контрареволуције коју је предводио амерички „пословни човек“, политичар и председник Доналд Трамп. За данашње неоконзервативце Европска унија је творевина која почива на економском неолиберализму и као таква одузима национални суверенитет европским народима. Помоћу отуђене европске технократије Унија врши правно уједначавање у различитим областима, наводно без стварног пристанка њених грађана. Неолиберали из Европске уније, после победе Доналда Трампа на америчким изборима 2024. године, нашли су се у окружењу америчких и руских неоконзервативаца, који свако због својих националних интереса желе да их униште. Европска унија није више амерички миљеник и дисциплиновани, подређени савезник, већ је схваћена као „паразит“ који живи на рачун САД и потчињава своје грађане, потирући њихов националну и државну самосвојност, идентитет као и основне демократске вредности.¹⁵ Из наведеног, требало би и Република Србија да извуче одређене закључке, будући да њено спољнополитичко позиционирање у 21. веку захтева дубинску процену институционалне кризе Европске уније, која са собом носи одређене егзистенцијалне изазове и безбедносне ризике.

¹⁵ Говор америчког потпредседника Џеј Дија Ванса на Минхенској безбедносној конференцији 15. 2. 2025. године, *Говор Џеј Дија Ванса који је шокирао Европу: већи сте непријатељ себи него што су вам Русија и Кина*. Интерент: <https://www.rst.rs>.

CHALLENGING THE EUROPEAN UNION AS A PRODUCT OF AMERICAN MULTILATERALISM, NEO-LIBERALISM, AND GLOBALISATION

Slobodan ZEČEVIĆ*

Abstract: The establishment of the European Communities and the European Union fits into the prevailing multilateral conception of international relations imposed by the United States in the years after World War II. The European Union had the task of merging several national markets into one, namely to liberalise trade, ensure free competition within the internal European market, and enact European legislation that would unify the economic norms of its member states. Seen as a multilateral product of a neoliberal ideological concept, the European Union has found itself under attack from neoconservative ideology and the American counter-revolution led by the American “businessman”, politician, and president, Donald Trump. This supranational organisation is no longer an American darling, nor a disciplined and subordinate ally. Still, it is increasingly perceived as a “parasite” that lives at the expense of the United States of America and that subjugates its citizens, eradicating their national and state identity, as well as basic democratic values. Therefore, the 21st century marks a period in which the European Union has faced the internal institutional crisis and external existential challenges.

Keywords: European Union, multilateralism, globalisation, sovereignty, rule of law, neoconservatism.

*Institute of European Studies, Belgrade. E-mail: zecevic5@gmail.com. ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3393-8076>.